

THE CONNECTION OF HUMAN BODY BASED ON THE FIVE AGGREGATES WITH MEDICAL SCIENCE

Wichuda RUAMKRATHOK^{1*}, Yingyong TAOPRASERT¹, Kanyanoot TAOPRASERT¹ and Siwapong TANSUWANWONG¹

1 School of Traditional and Alternative Medicine, Chiang Rai Rajabhat University, Thailand;
wruamkrathok@hotmail.co.th (Corresponding Author)

ARTICLE HISTORY

Received: 15 March 2024

Revised: 29 March 2024

Published: 12 April 2024

ABSTRACT

The objectives of this research were to examine the connection of human body based on the five aggregates with medical science. The methodology involved documentary reviews of Thai traditional medical textbooks and Tripitaka coupled with anatomy physiology biochemistry and nutrition textbooks. The findings revealed that the human body based on the concept of the five aggregates originates from the four primary elements—earth, water, wind, and fire—contribute to building the body through the consumption of food. The human body is in four states including 1) The solid state which plays a role in the structure of the body 2) The liquid state which plays a role in dissolving matters 3) The fluid state which plays a role in movement and circulation 4) The heat state which plays a role in providing energy and heat to the body. This is comparable to the state of matter according to the description of science: solid state, liquid state, gas state, and plasma state, respectively. The results of this study showed the possibility to link knowledge of the body in four abstract states based on the five aggregates of Buddhism with the body in four states based on the concept of science. This was able to use knowledge in medical science, including anatomy, physiology, nutrition, and biochemistry to explain the mechanisms of disease and treatment in a contemporary way with Thai traditional medicine.

Keywords: Five Aggregates, Four Elements, Human Body, Thai Traditional Medicine Scriptures, Medical Science

CITATION INFORMATION: Ruamkrathok, W., Taoprasert, Y., Taoprasert, K., & Tansuwanwong, S. (2024). The Connection of Human Body Based on the Five Aggregates with Medical Science. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 2(4), 14

ความเชื่อมโยงของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขั้น 5 กับวิทยาศาสตร์การแพทย์

วิชุดา ร่วมกระโทก¹, ยิ่งยง เทาประเสริฐ¹, กันยานุช เทาประเสริฐ¹ และ ศิวพงษ์ ตันสุวรรณวงศ์¹

1 วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย;
wruamkrathok@hotmail.co.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขั้น 5 กับความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยศึกษาข้อมูลจากตำราการแพทย์แผนไทย พระไตรปิฎก ร่วมกับตำราทางกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ชีวเคมี และโภชนศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า รูปขั้นหรือร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขั้น 5 ก่อกำเนิดมาจากมหาธาตุรูป 4 อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างร่างกายหรือรูปขั้นโดยผ่านทางอาหาร รูปขั้นที่เกิดขึ้นนั้นจะอยู่ใน 4 สภาวะ ได้แก่ 1) สภาวะแข็ง ซึ่งมีบทบาทเป็นโครงสร้างของร่างกาย 2) สภาวะเหลว ซึ่งมีบทบาทในการละลายสรรพสิ่ง 3) สภาวะไหล ซึ่งมีบทบาทในการพัดพาให้เกิดการเคลื่อนที่ ไหลเวียน 4) สภาวะร้อน ซึ่งมีบทบาทในการให้พลังงานและความร้อนแก่ร่างกาย ซึ่งเทียบเคียงได้กับร่างกายที่จัดเป็นสสารตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ที่มี 4 สถานะ ได้แก่ สถานะแข็ง สถานะเหลว สถานะก๊าซ และสถานะกึ่งสสารกึ่งพลังงาน ตามลำดับ จากผลการศึกษาจึงทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้ร่างกายใน 4 สภาวะที่เป็นนามธรรมตามแนวคิดขั้น 5 ของพุทธศาสตร์กับร่างกายใน 4 สถานะตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ทั้งกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา โภชนาการ และชีวเคมี มาใช้ประโยชน์ในการอธิบายกลไกการเกิดโรคและกลไกในการรักษาทางการแพทย์แผนไทยให้ร่วมสมัย

คำสำคัญ: ขั้น 5, ธาตุ 4, ร่างกายมนุษย์, คัมภีร์แพทย์แผนไทย, วิทยาศาสตร์การแพทย์

ข้อมูลการอ้างอิง: วิชุดา ร่วมกระโทก, ยิ่งยง เทาประเสริฐ, กันยานุช เทาประเสริฐ และ ศิวพงษ์ ตันสุวรรณวงศ์. (2567). ความเชื่อมโยงของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขั้น 5 กับวิทยาศาสตร์การแพทย์. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 2(4), 14

บทนำ

ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นความรู้เชิงประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ลองผิดลองถูก จดจำ และได้ถูกถ่ายทอดผ่านระบบครอบครัวและถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวระหว่างครูกับศิษย์ จนกระทั่งในสมัยอยุธยาตอนต้นการแพทย์แผนไทยเริ่มมีการก่อร่างอย่างเป็นระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานทำเนียบศักดินาของข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน ในกฎหมายตราสามดวงที่ตราขึ้นในปี พ.ศ.1998 มีการระบุศักดินาในตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ เช่น กรมแพทยา กรมหมอยา กรมหมอกุมาร กรมหมอนวด โรงพระโสต เป็นต้น (ผุสดี รอดเจริญ, 2562) นอกจากนี้ในสมัยอยุธยาตอนปลายได้ปรากฏหลักฐานทางการแพทย์แผนไทยที่สำคัญคือ ตำราพระโสตพระนารายณ์ ซึ่งบันทึกรวบรวมภูมิปัญญาไทยในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค โดยเนื้อหาที่ปรากฏในตำราพระโสตพระนารายณ์แสดงให้เห็นถึงสมุฏฐานโรคและการประกอบยา ความผิดปกติของธาตุทั้ง 4 และยาแก้ ตำรับยา น้ำกระสายยา และเครื่องยาที่ใช้ในตำราพระโสตพระนารายณ์ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงโปรดเกล้าให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันตรวจสอบชำระตำราโดยคัดสรรเฉพาะฉบับที่ดีมีความถูกต้องตรวจสอบแล้วจึงได้จารึกความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยทั้งตำรายาและการนวดแผนไทยลงบนแผ่นศิลาประดับไว้ตามศาลารายของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้อย่างทั่วถึง เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียน การเล่าเรียนส่วนใหญ่จะอยู่ตามวัดเท่านั้น โดยศิลาจารึกวัดโพธิ์ที่เป็นความรู้เกี่ยวกับการรักษาด้วยยานี้จะมีการบันทึกสมุฏฐานโรค อาการของโรค ยาที่ใช้ในการรักษาโรค วิธีการรักษาโรค ตลอดจนสรรพคุณยาและตำรับยาสำหรับรักษาโรคต่างๆ ทั้งนี้หมจะต้องสาบานว่าตำรับยานั้นตนเองได้เคยใช้รักษาโรคได้ผลดี ต่อจากนั้นพระยาบารโธราชแพทย์ซึ่งเป็นแพทย์หลวงประจำราชสำนักจะตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะจารึกลงบนแผ่นศิลา (สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, 2557) ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าคัมภีร์แพทย์ของไทยที่ได้บันทึกความรู้อันมีคุณประโยชน์แก่แผ่นดินและใช้ศึกษาสืบต่อกันมาได้เริ่มสูญหายและคลาดเคลื่อนมากแล้ว จึงทรงโปรดเกล้าให้มีการรวบรวมและชำระคัมภีร์แพทย์ที่ใช้กันอยู่ในขณะนั้นตรวจสอบให้ถูกต้องกับต้นฉบับ แล้วนำคัมภีร์ต่างๆ มารวมกันจัดสร้างขึ้นใหม่เป็นตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 (กรมศิลปากร, 2542) นอกจากนี้พระองค์ยังทรงโปรดเกล้าให้พระยาพิศณุประสาทเวชจัดทำตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง เล่ม 1-2 ขึ้น ไม่เพียงแต่ใช้สำหรับการเรียนการสอนในโรงเรียนแพทย์เท่านั้น แต่ยังสงเคราะห์ให้กับประชาชนได้ใช้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในการดูแลสุขภาพของตนเองได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น (พระยาพิศณุประสาทเวช, 2450)

ทั้งนี้ในสมัยตอนปลายของรัชกาลที่ 5 การแพทย์แผนตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลอย่างมากในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2433 พระองค์ได้ทรงโปรดเกล้าให้มีการจัดตั้งโรงเรียนแพทยากรขึ้น เป็นหลักสูตรที่ต้องเรียนทั้งการแพทย์แผนตะวันตกและการแพทย์แผนไทย จากนั้นในปี พ.ศ.2443 โรงเรียนแพทยากรได้รับพระราชทานนามใหม่ว่าโรงเรียนราชแพทยาลัย แต่ต่อมาในปี พ.ศ.2458 ได้มีการยกเลิกการเรียนการสอนวิชาการแพทย์แผนไทยในโรงเรียนราชแพทยาลัย อีกทั้งเมื่อมีพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ.2466 โดยให้ผู้ประกอบโรคศิลปะต้องขึ้นทะเบียนและได้รับการอนุญาตเท่านั้นจึงจะมีสิทธิในการประกอบโรคศิลปะ ส่งผลทำให้แพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกลายเป็นหมอเถื่อน นอกจากนี้กฎเสนาบดี พ.ศ.2472 ได้แบ่งประเภทผู้ประกอบโรคศิลปะออกเป็นแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ซึ่งกำหนดให้ประเภทแผนโบราณนั้น คือผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยอาศัยความสังเกต ความชำนาญอันได้บอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นที่ตั้ง หรืออาศัยตำราอันมีมาแต่โบราณ มิได้ดำเนินไปในทางวิทยาศาสตร์ (ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และ รวงทิพย์ ตันติปิฎก, 2561) ส่งผลทำให้การแพทย์แผนไทยขาดโอกาสในการพัฒนาองค์ความรู้ให้ร่วมสมัยกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2521 องค์การอนามัยโลกได้กำหนดนโยบายสุขภาพดีถ้วนหน้า ภายในปี พ.ศ.2543 โดยมียุทธศาสตร์สำคัญเพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือ แนวทางการสาธารณสุขมูลฐาน สำหรับประเทศไทยนั้นได้ขานรับนโยบายดังกล่าวด้วยการเพิ่มโครงการสาธารณสุขมูลฐานแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเองด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ครอบครัว และชุมชน (สายรัตน์ นกน้อย, 2565) ซึ่งเป็น

ที่มาของการฝึกอบรมการนวดในแบบฉบับของโครงการสาธารณสุขมูลฐานและยาสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน นอกจากนี่ยังได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ.2542 ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อจาก “การประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ” เป็น “การประกอบโรคศิลปะการแพทย์แผนไทย” และได้แก้ไขคำนิยามเป็น “การประกอบโรคศิลปะตามความรู้หรือตำราแบบไทยที่ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมาหรือตามการศึกษาจากสถานศึกษาที่คณะกรรมการรับรอง” ดังนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้สถานศึกษาที่เปิดสอนด้านการแพทย์แผนไทยได้พัฒนาองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยให้ร่วมสมัย

แนวคิดเกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ทางการแพทย์แผนไทยที่อิงกับพุทธปรัชญาในเรื่องชั้น 5 นั้นมีลักษณะเป็นนามธรรม แตกต่างกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับร่างกายมนุษย์ของวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์และทฤษฎีทางการแพทย์แผนไทยยังไม่สามารถอธิบายเชื่อมโยงกันได้ทั้งที่เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคของร่างกายมนุษย์เหมือนกัน คณะผู้วิจัยในฐานะเป็นผู้สอนทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ของโปรแกรมวิชาการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดชั้น 5 ที่มีมุมมองเป็นนามธรรมกับร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยในยุคปัจจุบันเกิดความเข้าใจ สามารถอธิบายเชื่อมโยงความรู้ทางด้านร่างกายตามแนวคิดชั้น 5 กับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นตำแหน่งในการเกิดโรคและนำไปสู่การอธิบายกลไกการเกิดโรคต่อไป โดยการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดชั้น 5 กับความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์

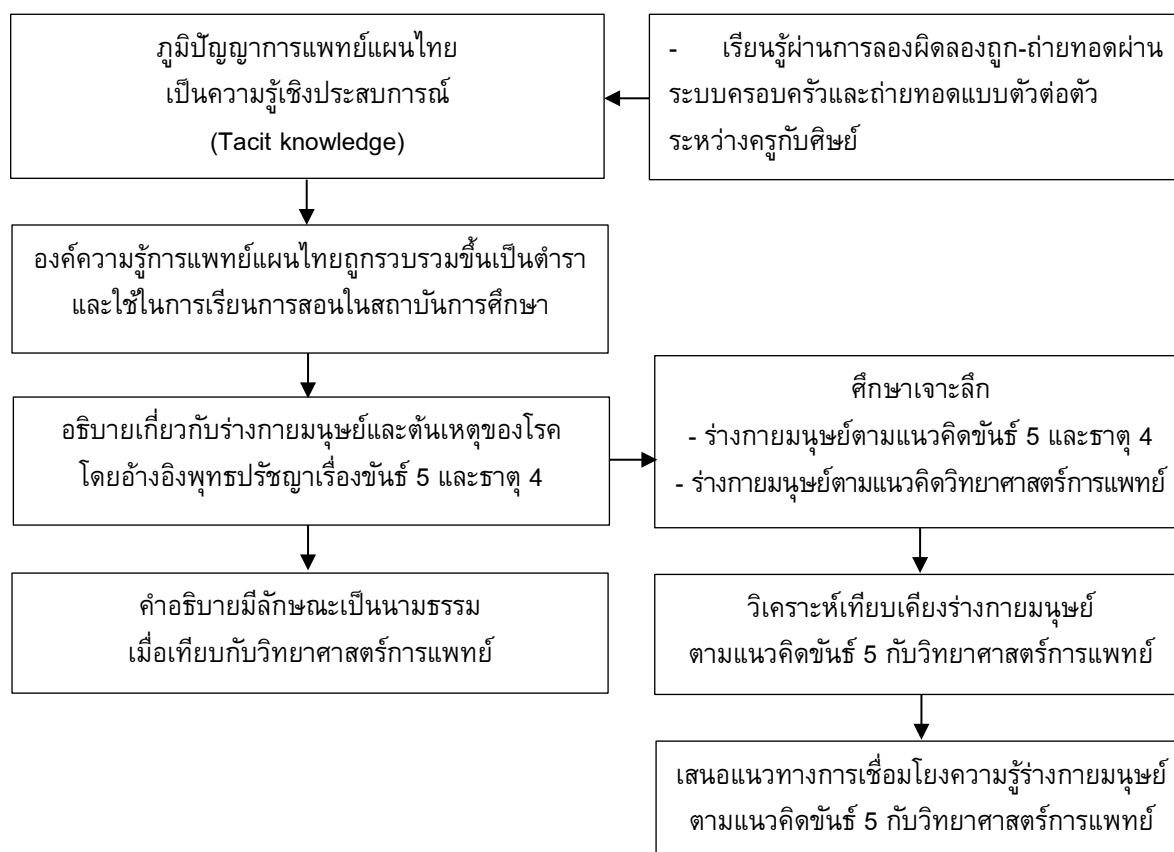
การทบทวนวรรณกรรม

พุทธธรรมแยกแยะชีวิตพร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมดที่บัญญัติ เรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ออกเป็นส่วนประกอบต่างๆ 5 ประเภท เรียกทางธรรมว่า เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 ซึ่งขันธ์ 5 ประกอบด้วย รูปขันธ์ วิญญาณขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ โดยรูปขันธ์ หมายถึง ส่วนที่เป็นรูป ร่างกาย พุติกรรม และคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ทั้งนี้รูปขันธ์ ประกอบด้วย 1) มหาภูต หรือ ภูตรูป 4 คือ รูปที่มีอยู่โดยสภาวะรูปใหญ่หรือรูปต้นเดิม ได้แก่ ธาตุ 4 2) อุปาทายรูป 24 คือ รูปอาศัย หรือ รูปที่เป็นไปโดยอาศัยมหาภูต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2556) ซึ่งคัมภีร์วิมุตติมรรคได้ให้ความหมายของมหาภูต 4 หมายถึง ความปรากฏอันยิ่งใหญ่ เรียกว่า มหาภูต ธาตุเหล่านั้นยิ่งใหญ่เป็นมายา แต่ปรากฏเหมือนของจริง เพราะเหตุที่ธาตุเหล่านั้น ท่านจึงเรียกว่า มหาภูต ทั้งนี้สิ่งที่เรียกว่า มหาภูต ไม่ใช่ทั้งเพศชายและเพศหญิง มันปรากฏโดยอาศัยรูปของบุรุษและสตรี และธาตุที่ไม่ยาวและสั้น ปรากฏเป็นรูปยาวและสั้น ธาตุไม่ใช่ต้นไม้และภูเขา แต่มันปรากฏเป็นรูปแห่งต้นไม้หรือภูเขา มหาภูตเป็นสิ่งที่ไม่จริงแต่ปรากฏเหมือนเป็นของจริง คำว่า ภูต เป็นคำที่ใช้เรียกยักษ์ หรือสิ่งอื่นๆ ภูตนั้นเป็นเหมือนยักษ์ที่เข้าไปสิงอยู่ในมนุษย์ เพราะการสิงอยู่ของยักษ์ที่ทำให้มนุษย์แสดงคุณสมบัติ 4 อย่างออกมา คือ ความแข็ง ความพุ่งขึ้นแห่งน้ำ ความร้อน และความเบาแห่งการเคลื่อนไหว ในทำนองเดียวกัน ธาตุ 4 รวมเข้ากับร่างกาย ทำให้คุณสมบัติ 4 บริบูรณ์ เพราะการรวมกันของธาตุดิน ความแข็งจึงเกิดมี เพราะการรวมกันของธาตุน้ำ ความเอิบอาบจึงเกิดมี เพราะการรวมกันของธาตุไฟ ความร้อนจึงเกิดมี และเพราะการรวมกันของธาตุลม ความเบาแห่งการเคลื่อนไหวจึงเกิดมี (พระอุบาลีสมณะ, 2557) ซึ่งจากงานวิจัยของ สุวดี พลรัตน์ (2558) ที่ศึกษาความเป็นมาของการนำพุทธศาสตร์มาใช้เป็นทฤษฎีการแพทย์พื้นบ้านของชนเผ่าไทที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนบน พบว่า ชนเผ่าไทมีการรับเอาแนวคิดของศาสนาพุทธเกี่ยวกับการอธิบายการทำหน้าที่ของ 4 ธาตุ 5 ขันธ์ในร่างกาย ส่งผลต่อการนำมาใช้อธิบายสมุฏฐานการเจ็บป่วยที่เกิดจากการทำหน้าที่ผิดปกติของธาตุทั้ง 4

กายวิภาคศาสตร์ (Anatomy) คือ วิชาที่ศึกษาถึงส่วนต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นรูปร่าง ลักษณะและโครงสร้างร่างกายของมนุษย์ รวมทั้งตำแหน่งที่ตั้งของอวัยวะต่างๆ สรีรวิทยา (Physiology) คือ วิชาที่ศึกษาหน้าที่การทำงานของส่วนหรืออวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เมื่อรวมกันเข้าอวัยวะและระบบต่างๆ เหล่านี้ต้องทำงานประสานสัมพันธ์กันเพื่อให้ร่างกาย

ดำรงชีวิตอยู่ได้ตามปกติ จากพื้นฐาน 2 วิชานี้จะประกอบกันในการนำไปใช้เปรียบเทียบความแตกต่างที่เกิดขึ้นกับคนที่อยู่ในภาวะปกติและกับคนที่ป่วยเป็นโรค (ร่ำแพน พรเทพเกษมสันต์, 2556) ชีวเคมี (Biochemistry) คือ วิชาที่ศึกษาส่วนประกอบทางเคมีของสิ่งมีชีวิต โดยเริ่มตั้งแต่หน่วยเล็กๆ คือเซลล์ รวมไปถึงกลไกทางเคมีซึ่งทำให้สิ่งมีชีวิตถือกำเนิดขึ้น เจริญเติบโตและดำรงอยู่ได้ จนกระทั่งเสื่อมสลายและตายในที่สุด ที่เรียกว่า เมแทบอลิซึม (พจน์ ศรีบุญลือ และคณะ, 2555) ทั้งนี้อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการดำรงชีวิต ร่างกายจะเจริญเติบโตมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงเมื่อได้รับอาหารที่ถูกสุขลักษณะ มีคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วน และเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย อาหารและโภชนาการจึงเป็นรากฐานของสุขภาพอนามัยของมนุษย์ เพราะร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ได้มาจากอาหาร (สิริพันธุ์ จุลกรังคะ, 2555)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) มุ่งเน้นการศึกษาเจาะลึกในรายละเอียดของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขันธ 5 ซึ่งแพทย์ไทยดั้งเดิมใช้เป็นฐานในการทำความเข้าใจองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ และศึกษารายละเอียดของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยการใช้การสืบค้นข้อมูลจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1) สืบค้นข้อมูลจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1) การสืบค้นคำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขันธ 5 ที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม และตำราคำอธิบายตำราโอสถพระนารายณ์

1.2) การสืบค้นคำอธิบายเกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม ประมวลกฎหมาย และวิมุตติมรรค โดยเน้นสืบค้นในประเด็นบทบาทของธาตุต่อการสร้างร่างกายมนุษย์และการดำรงอยู่ได้ของชีวิต

1.3) การสืบค้นคำอธิบายเกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ในแง่โครงสร้างและกลไกการทำงานของร่างกายตามแนวคิดวิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่ปรากฏในตำรากายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ชีวเคมี และโภชนศาสตร์

2) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากเอกสารพระไตรปิฎกภาษาไทย ตำราอ้างอิงทางการแพทย์แผนไทย และตำราทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยเริ่มจากการแจกแจงข้อมูลที่มีประเด็นคล้ายคลึงกัน และข้อมูลที่มีประเด็นแตกต่างกัน จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูล ตีความข้อมูล พร้อมสรุปข้อค้นพบ

ผลการวิจัย

พุทธธรรมมองว่าชีวิตมนุษย์มีองค์ประกอบ 5 ส่วน เรียกว่า ขันธ์ 5 คือ ส่วนที่เป็นตัวแทนทางด้านร่างกาย คือ รูปขันธ์ กับส่วนที่เป็นตัวแทนทางด้านจิตใจ คือ นามขันธ์ ได้แก่ วิญญาณขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ โดยรูปขันธ์หรือร่างกายนั้นสร้างมาจากมหาภูตรูป 4 อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ดังข้อความในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในปฏิกถมสูตร ความว่า “ภิกษุ มหาภูตรูป 4 เป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้รูปขันธ์ปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เวทนาขันธ์ปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สัญญาขันธ์ปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สังขารขันธ์ปรากฏ นามรูปเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้วิญญาณขันธ์ปรากฏ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งแพทย์ไทยดั้งเดิมใช้ความรู้เรื่องธาตุ 4 ของพุทธศาสนาเป็นฐานในการอ้างอิงสาเหตุของการเจ็บป่วยโดยเฉพาะธาตุสมุฏฐานที่เชื่อว่า หากธาตุทั้ง 4 ในร่างกายไม่สมดุลกันจะทำให้เกิดโรค ดังข้อความในตำราโอสถพระนารายณ์ว่า “..อย่า กาย อันว่ากาย เราท่านทั้งหลายนี้ เหตุธาตุทั้ง 4 เป็นที่ตั้งแห่งกายแลอายุ ถ้าธาตุทั้ง 4 มิได้บริบูรณ์แล้วเมื่อใด สมุฏฐานก็จะแปรไปให้กำเนิดแก่โรคเมื่อนั้น เวชโช อันว่าแพทย์ผู้พยาบาลใช้สืบไปเมื่อนำ จงพิจารณาให้แจ้งไปในปฐมธาตุทั้งหลาย อันจะแปรปรวนพิการกำเริบตามฤดูเดือนวันเวลาอายุ ที่อยู่ที่เกิดก่อน จึงจะรู้กำเนิดไข้ แล้วให้รู้สรรพคุณยา แลรศยา ทั้ง 9 ประการก่อน จึงจะประกอบยา วางยา ถ้าวางยาชอบโรคๆ นั้นก็ล้วยาตุจากเห็นธนู ถ้ามิเช่นนั้น จดดังหม้อเนื้อเห็นพระยา ไกรสรสีหราช ก็จะไปลาศหนีไปโดยเร็ว ถ้าดูโรคมิถูกวางยาผิด ดังอสรพิษมีอันบุคคลเอาไม้ไปรันลงที่ขันทหาง โรคคือ โทโส จะกำเริบขึ้นกลมทั่วสรรพางค์กาย มรณ อันว่าความตาย ภวิสสุติ ก็จะมี ทู่ว แท้จริง ถ้าไขในคิมหันต์ โลหิตมีกำลัง วสันต์ วาโยมีกำลัง เหมันต์ เสมหะมีกำลัง กล่าวไว้ดังนี้พอประมาณ วิตถารแจ้งอยู่ในฤดู 6 คัมภีร์มหาโชติรัตแลโรค นิทานนั้นแล้ว..” (ขยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2544) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแพทย์ไทยดั้งเดิมนั้นมีฐานแนวคิดว่าร่ายกายมนุษย์ประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง 4 และการมีสุขภาพดีเกี่ยวข้องกับการทำงานของธาตุทั้ง 4 หากธาตุในร่างกายเกิดการแปรปรวน กำเริบ หย่อน หรือพิการ ก็จะทำให้เกิดโรค

มหาภูตรูป 4 หมายถึง รูปที่มีอยู่โดยสภาวะ อันได้แก่ 1) ปฐวีธาตุ คือ สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่ เรียกสามัญว่า ธาตุดิน 2) อาโปธาตุ คือ สภาวะที่เอิบอาบหรือดูดซึม หรือซ่านไป ขยายขนาด ผืนึก พูนเข้าด้วยกัน เรียกสามัญว่า ธาตุน้ำ 3) วาโยธาตุ คือ สภาวะที่ทำให้สั่นไหว เคลื่อนที่ และค้ำจุน เรียกสามัญว่า ธาตุลม 4) เตโชธาตุ คือ สภาวะที่ทำให้ร้อน เรียกสามัญว่า ธาตุไฟ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556) คำว่า “ธาตุ” ในทางพุทธศาสนาไม่ได้หมายถึงวัตถุ แต่เป็นการบ่งบอกคุณสมบัติที่มีอยู่ในวัตถุ โดยธาตุดินมีคุณสมบัติเป็นของแข็งและกินเนื้อที่ ธาตุน้ำมีคุณสมบัติอ่อนตัวได้แต่เกาะกุ่มกันอยู่ มันจึงไหลไปได้ ธาตุลมมีคุณสมบัติที่ระเหยได้ เคลื่อนได้ ลอยได้ ส่วนธาตุไฟมีคุณสมบัติที่ร้อนที่เผาไหม้ ทำให้สิ่งอื่นไหม้ไปได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2564) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าธาตุในทางพุทธศาสนาเป็นภาษานามธรรมซึ่งแสดงคุณสมบัติของสิ่งนั้นๆ ไม่ได้หมายถึงวัตถุที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้เมื่อศึกษาเจาะลึกในเรื่องรูปขันธ์กับมหาภูตรูป 4 ยังพบข้อความในอุปาทานปริวรรตตนสูตรของพระไตรปิฎกที่ว่า “รูป เป็นอย่างไร คือ มหาภูตรูป 4 และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 นี้เรียกว่า รูป เพราะความเกิดขึ้นแห่งอาหาร ความเกิดขึ้นแห่งรูปจึงมี เพราะความดับแห่งอาหาร ความดับแห่งรูปจึงมี” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากพุทธพจน์ดังกล่าวจึงทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างมหาภูต

รูป 4 ที่ทำให้เกิดรูป กับอาหารที่ทำให้เกิดรูปหรือร่างกายขึ้น ทั้งนี้เมื่อนำคำอธิบายของธาตุในลักษณะที่เป็นนามธรรม มาทำความเข้าใจกับการสร้างร่างกายที่เป็นรูปธรรม โดยเชื่อมโยงความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยอธิบายได้ว่า ธาตุทั้ง 4 อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ เป็นปัจจัยที่สร้างอาหาร เนื่องจากธาตุดินอันหมายถึงคุณสมบัติของดินซึ่งมีลักษณะเป็นของแข็งโดยมีองค์ประกอบของแร่ธาตุที่จำเป็นสำหรับการเจริญเติบโตของพืช ธาตุน้ำซึ่งหมายถึงคุณสมบัติของน้ำที่เป็นตัวทำละลาย แร่ธาตุต่างๆ ที่อยู่ในดิน เพื่อช่วยให้รากดูดซึมและลำเลียงน้ำและแร่ธาตุไปยังส่วนต่างๆ ของพืชที่มีกระบวนการสังเคราะห์ และต้องลำเลียงอาหารในรูปของสารละลายจากบริเวณที่มีกระบวนการสังเคราะห์ไปยังเนื้อเยื่อส่วนต่างๆ ของพืช ธาตุลมในที่นี้หมายถึงคุณสมบัติของอากาศซึ่งกระจายตัวฟุ้งอยู่ในบรรยากาศประกอบด้วยก๊าซต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เป็นวัตถุดิบสำหรับกระบวนการสังเคราะห์ ธาตุไฟซึ่งในบริบทนี้หมายถึงคุณสมบัติของแสงอาทิตย์ที่ให้พลังงานแสงที่พืชจำเป็นต้องใช้ในการสังเคราะห์ เมื่อพืชได้รับพลังงานแสงจากดวงอาทิตย์แล้วจะเปลี่ยนสารวัตถุดิบคือน้ำและก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ให้เป็นน้ำตาลกลูโคส ก๊าซออกซิเจน และน้ำ โดยพืชจะใช้น้ำตาลกลูโคสที่ได้เป็นแหล่งอาหารของพืชเพื่อใช้ในการเจริญเติบโต ในขณะที่พืชเจริญเติบโตนั้นก็จะเป็นอาหารให้กับสัตว์ ส่วนมนุษย์ที่บริโภคทั้งพืชและสัตว์เป็นอาหาร ก็จะนำมวลสารอาหารที่สร้างมาจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟมาสร้างร่างกาย ทั้งนี้ในมิติของพุทธศาสนาจะมองรูปขันธ์หรือร่างกายที่เกิดขึ้นมานั้นในลักษณะนามธรรม จึงเรียกว่า นามรูป โดยเป็นรูปที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะหนึ่ง อยู่ใน 4 สภาวะ อันได้แก่ 1) สภาวะแข็ง มีตัวตน คงตัว คงรูป ซึ่งมีบทบาทเป็นโครงสร้างของร่างกาย 2) สภาวะเหลว มีตัวตน คงตัว แต่ไม่คงรูป ซึ่งมีบทบาทในการเอบอบ ซึมซาบ ละลายสรรพสิ่ง 3) สภาวะไหล มีตัวตน ไม่คงตัว ไม่คงรูป ซึ่งมีบทบาทในการพัดพาทำให้เกิดการเคลื่อนที่ไหลเวียน 4) สภาวะร้อน ไม่มีตัวตน ไม่คงตัว ไม่คงรูป แต่สัมผัสได้ ซึ่งมีบทบาทในการให้พลังงานและความร้อนแก่ร่างกาย (วิชุดา ร่วมกระโทก และคณะ, 2566)

ร่างกายมนุษย์ตามองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์นั้นประกอบขึ้นจากเซลล์จำนวนมาก โดยกลุ่มเซลล์ที่มีรูปร่างคล้ายกันและทำหน้าที่ร่วมกันกลายเป็นเนื้อเยื่อ (Tissue) เนื้อเยื่อมากกว่า 1 ชนิด มาทำงานร่วมกันกลายเป็นอวัยวะ (Organ) อวัยวะต่างๆ มาทำหน้าที่ประสานกันกลายเป็นระบบอวัยวะ (Organ system) และแต่ละระบบอวัยวะทำงานเพื่อให้ร่างกายสามารถดำเนินได้ตามปกติ ทั้งนี้การที่ร่างกายเรานั้นจะมีการเจริญเติบโตต้องอาศัยอาหาร น้ำและอากาศนับตั้งแต่ที่ได้รับจากแม่ในครรภ์มารดาผ่านทางรก ตลอดจนเมื่อทารกคลอดออกมาแล้วก็ยังจำเป็นที่จะต้องได้รับอาหาร น้ำ และอากาศเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งสารอาหารที่ร่างกายต้องการแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน วิตามินและแร่ธาตุ โดยมีมนุษย์อาศัยเอนไซม์ที่ทำหน้าที่ในการสลายสารอาหารที่อยู่ในรูปของโปรตีน คาร์โบไฮเดรตและไขมันให้เป็นสารที่มีโมเลกุลเล็กลง ได้แก่ กรดอะมิโน กลูโคส และกรดไขมันตามลำดับ เพื่อที่ร่างกายจะได้ดูดซึมและนำสารเหล่านี้ไหลเวียนไปตามกระแสเลือดเพื่อไปส่งเสริมการเจริญเติบโตของร่างกาย ซ่อมแซมเนื้อเยื่อส่วนที่สึกหรอ และสลายตัวเพื่อให้พลังงานแก่ร่างกาย ส่วนวิตามินและแร่ธาตุนั้นช่วยในกระบวนการปฏิกิริยาชีวเคมีภายในเซลล์ให้ดำเนินไปได้อย่างปกติ (สิริพันธุ์ จุลกรังคะ, 2555) ซึ่งปฏิกิริยาชีวเคมีภายในเซลล์จะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัยน้ำ โดยน้ำทำหน้าที่หลายอย่าง เช่น เป็นตัวทำละลายซึ่งดำรงสภาพปกติเป็นของเหลว เป็นตัวเอื้อต่อการเกิดปฏิกิริยาเคมี เป็นสารตั้งต้นปฏิกิริยาเคมี และน้ำเป็นตัวช่วยขนส่งสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งสารอาหารหรือเมแทบอลิไทต์ต่างๆ ในร่างกายจะอาศัยเลือดซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวทำละลายพาสารต่างๆ เข้าหรือออกจากเซลล์ (พจน์ ศรีบุญลือ และคณะ, 2555) ซึ่งกระบวนการเมแทบอลิซึมที่เกิดขึ้นในร่างกายมีด้วยกัน 2 ชนิด คือ 1) Anabolism เป็นกระบวนการที่นำเอาสารอาหารที่ย่อยแล้ว เช่น กรดอะมิโน กลูโคส และกรดไขมัน มาสังเคราะห์ให้กลายเป็นสารที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และร่างกายนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งกระบวนการสังเคราะห์นี้จำเป็นต้องใช้พลังงาน เช่น กรดอะมิโนจะถูกใช้ในการสังเคราะห์โปรตีน จากนั้นร่างกายก็จะนำเอาโปรตีนไปเสริมสร้างเนื้อเยื่อและซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ 2) Catabolism เป็นกระบวนการเผาผลาญสารอาหาร ตลอดจนสารประกอบที่เก็บสะสมไว้ในเซลล์ เช่น กรดอะมิโน กลูโคส และกรดไขมัน มาสลายให้เป็นสารใหม่ที่มีขนาดเล็กลงพร้อมกับได้พลังงานออกมาด้วย โดยกระบวนการสลายนี้ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องอาศัยอากาศที่มนุษย์หายใจเข้าไปนั่นคือออกซิเจน เรียกกระบวนการนี้ว่า

ออกซิเดชัน เช่น การสลายตัวของกลูโคสไดคาร์บอนไดออกไซด์ น้ำ และพลังงาน (ATP) หรือการสลายตัวของกรดอะมิโนไดคาร์บอนไดออกไซด์ น้ำ ยูเรีย หรือแอมโมเนีย ซึ่งสารเคมีที่ร่างกายไม่ได้ใช้ประโยชน์จะถูกขับออกจากร่างกายผ่านทางปัสสาวะ อุจจาระ ลมหายใจ และเหงื่อ ส่วนพลังงานที่เกิดขึ้นนั้นอาจอยู่ในสภาพพลังงานความร้อน พลังงานไฟฟ้า พลังงานกล พลังงานจลน์ ซึ่งร่างกายนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่น พลังงานความร้อนที่ทำให้ร่างกายมีอุณหภูมิประมาณ 37 องศาเซลเซียส เพื่อให้กระบวนการต่างๆ ทางสรีรวิทยาดำเนินไปได้ตามปกติ พลังงานไฟฟ้าที่ทำให้เซลล์ประสาททำงานและสามารถส่งสัญญาณประสาทได้ พลังงานกลที่ทำให้กล้ามเนื้อหดตัวเกิดการเคลื่อนไหว พลังงานจลน์ที่ทำให้ข้อต่อเกิดการเคลื่อนที่ (บวรวง ลีวเฉลิมวงศ์, 2557) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อาหาร น้ำ และอากาศ เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างร่างกายและการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยร่างกายในมิติของวิทยาศาสตร์นั้นจัดเป็นสสารที่มี 4 สถานะ อันได้แก่ 1) สถานะแข็ง คือส่วนที่เป็นของแข็งซึ่งประกอบกันเป็นโครงสร้างของร่างกาย ตลอดจนอวัยวะต่างๆ ในร่างกายที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งเทียบได้กับความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ในด้านกายวิภาคศาสตร์ และสรีรวิทยา 2) สถานะเหลว คือส่วนที่เป็นของเหลวในร่างกายซึ่งถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คิดเป็นร้อยละ 60 ของน้ำหนักตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเหลวที่อยู่ในระบบไหลเวียนโลหิตซึ่งละลายสารอาหารให้อยู่ในรูปสารละลายแล้วไหลเวียนไปเลี้ยงส่วนต่างๆ ของร่างกาย ทำให้ร่างกายเจริญเติบโต ซึ่งเทียบได้กับความรู้ในด้านโภชนาการ 3) สถานะก๊าซ คือส่วนที่เป็นอากาศหรือลมในร่างกายซึ่งทำหน้าที่พัดพาให้ของเหลวในร่างกายเกิดการไหลเวียนทั้งเพื่อนำสารอาหารและอากาศไปหล่อเลี้ยงส่วนต่างๆ ของร่างกายและรับเอาของเสียที่ร่างกายผลิตขึ้นไหลเวียนไปขับทิ้งผ่านทางระบบหายใจ ระบบผิวหนัง ระบบทางเดินอาหาร และระบบขับถ่ายปัสสาวะ 4) สถานะกึ่งสสารกึ่งพลังงาน เกิดจากอาหารที่มีการสะสมพลังงาน เมื่อเกิดกระบวนการเผาผลาญอาหารก็จะมีพลังงานปลดปล่อยออกมาใน 4 รูปแบบ คือ พลังงานความร้อน พลังงานไฟฟ้า พลังงานกล และพลังงานจลน์ ซึ่งเทียบได้กับความรู้ในด้านชีวเคมี ดังนั้นเมื่อมองร่างกายผ่านขั้น 5 ในมิติพุทธศาสตร์การแพทย์จะเห็นว่าร่างกายอยู่ใน 4 สภาวะ และเมื่อมองร่างกายผ่านสสารและพลังงานในมิติวิทยาศาสตร์จะเห็นว่าร่างกายอยู่ใน 4 สถานะ โดยสภาวะแข็งในมิติพุทธศาสตร์การแพทย์สามารถเทียบเคียงได้กับสถานะแข็งในมิติวิทยาศาสตร์ สภาวะเหลวในมิติพุทธศาสตร์การแพทย์สามารถเทียบเคียงได้กับสถานะเหลวในมิติวิทยาศาสตร์ สภาวะไหลในมิติพุทธศาสตร์การแพทย์สามารถเทียบเคียงได้กับสถานะก๊าซในมิติวิทยาศาสตร์ และสภาวะร้อนในมิติพุทธศาสตร์การแพทย์สามารถเทียบเคียงได้กับสถานะกึ่งสสารกึ่งพลังงานในมิติวิทยาศาสตร์ จึงทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้ร่างกายใน 4 สภาวะ ที่เป็นนามธรรมตามแนวคิดขั้น 5 ของพุทธศาสตร์การแพทย์ เทียบได้กับร่างกายใน 4 สถานะ ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์เพื่อให้สามารถจับต้องได้เป็นรูปธรรมและสามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ทั้งกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา โภชนาการ และชีวเคมี มาใช้เพื่อช่วยในการอธิบายรายละเอียดการทำงานของร่างกายและเพื่อใช้ประโยชน์ในการอธิบายกลไกการเกิดโรคและกลไกในการรักษา ส่งผลทำให้ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยมีการพัฒนาให้ร่วมสมัยกับยุควิทยาศาสตร์ในปัจจุบันโดยไม่ทิ้งรากฐานเดิม

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาจะลึกเกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ตามแนวคิดขั้น 5 ซึ่งเป็นรากฐานทฤษฎีทางการแพทย์แผนไทยกับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ พบว่า ขั้น 5 อธิบายถึงรูปขั้นหรือร่างกายมนุษย์ก่อกำเนิดมาจากธาตุทั้ง 4 ซึ่งเมื่อนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาช่วยอธิบายขยายความเพื่อให้เข้าใจบทบาทของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ในการสร้างร่างกาย โดยดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นปัจจัยที่ทำให้พืชเจริญเติบโต พืชซึ่งเป็นอาหารของสัตว์ และมนุษย์ซึ่งบริโภคทั้งพืชและสัตว์เป็นอาหารจึงได้รับสารอาหารทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน วิตามินและแร่ธาตุ โดยสารอาหารประเภทโปรตีน คาร์โบไฮเดรต และไขมัน จะมีบทบาทในการสร้างและซ่อมแซมร่างกายในส่วนที่เป็นเนื้อเยื่อและกล้ามเนื้อ และสลายตัวเพื่อให้พลังงานแก่ร่างกาย ส่วนวิตามินและแร่ธาตุนั้นจะมีบทบาทช่วยในกระบวนการปฏิกิริยาชีวเคมีภายในเซลล์ให้ดำเนินไปได้อย่างปกติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริวรรณ เกตุเพชร (2566) ซึ่งได้ศึกษาและพัฒนาสาเหตุปัจจัยการเกิดโรคของการแพทย์แผนไทยที่ร่วมสมัย พบว่า ขั้น 5 อธิบายถึงการ

เกิดของชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ โดยธาตุ 4 เป็นผู้ให้กำเนิดร่างกายผ่านทางอาหารซึ่งมีบทบาทในการสร้างองค์ประกอบของร่างกายในสภาวะแข็ง (Body Builder) เป็นพลังให้กับร่างกาย (Energetic Food) และช่วยให้ปฏิกิริยาชีวเคมีดำเนินไปอย่างปกติในการนำสารอาหารไปสร้างร่างกาย (Facilitating Food)

จากผลการศึกษาเทียบเคียงร่างกายใน 4 สภาวะ ผ่านแนวคิดขั้น 5 ของพุทธศาสตร์การแพทย์กับร่างกายใน 4 สถานะ ผ่านแนวคิดวิทยาศาสตร์นั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภกาญจน์ วิชานาติ และ วิชระ งามจิตต์เจริญ (2561) ซึ่งได้ศึกษาเปรียบเทียบรูปขั้นกับความจริงทางวิทยาศาสตร์ พบว่า รูปขั้นประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 ได้แก่ ปรฐฐธาตุหรือธาตุดิน อาโปธาตุหรือธาตุน้ำ วาโยธาตุหรือธาตุลม และเตโชธาตุหรือธาตุไฟ ในทางพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับสสารและพลังงาน ได้แก่ สถานะแข็ง สถานะเหลว สถานะก๊าซ และความร้อนแฝงในทางวิทยาศาสตร์ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภานุ อัครบรรยง และ พระมหาวิโรจน์ คุณุตวิโร (2564) ที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ขั้น 5 ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาตามพระคัมภีร์ทางวิทยาศาสตร์ พบว่า รูปขั้น ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกายหรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ รวมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ของสสารพลังงานเหล่านั้น รูปขั้นประกอบขึ้นมาจากธาตุ 4 ซึ่งเป็นสิ่งที่ทรงสภาวะของมันอยู่เองตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย ไม่สามารถแยกย่อยออกไปได้อีก โดยปรฐฐธาตุเทียบได้กับสถานะของแข็ง อาโปธาตุกับสถานะของเหลว วาโยธาตุกับสถานะก๊าซ และเตโชธาตุกับความร้อนแฝง

ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยนี้พบว่าร่างกายที่อยู่ใน 4 สภาวะ ตามแนวคิดขั้น 5 ของพุทธศาสนา เทียบเคียงได้กับร่างกายใน 4 สถานะ ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ จึงสามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ทั้งกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา โภชนาการ และชีวเคมี ไปใช้เพื่อช่วยอธิบายกลไกการเกิดโรคให้เป็นรูปธรรมและร่วมสมัย ทั้งนี้การนำความรู้ที่ได้จากการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องร่างกายตามขั้น 5 ของพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์การแพทย์ไปใช้อธิบายกลไกการเกิดโรคจำเป็นต้องตระหนักว่าในขณะที่ใช้ความรู้ที่อธิบายลงลึกในรายละเอียดตามหลักของวิทยาศาสตร์การแพทย์แล้วยังสามารถอธิบายย้อนกลับไปในลักษณะภาพรวมของธาตุที่มีภาวะกำเริบ หย่อน หรือพิการตามหลักของการแพทย์แผนไทยได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2542). *ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชยันต์ พิเชียรสุนทร, มั่นมาส ขวลิต และ วิเชียร จีรวงส์. (2544). *คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- บัวรอง ลีเฉลิมวงศ์. (2557). *สรีรวิทยา*. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 5 พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- มุสดี รอดเจริญ. (2562). *การศึกษาประวัติ และภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ณ ร้านยาบ้านหมอหวาน (บำรุงชาติสาสนายาไทย) ในการจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามรูปแบบพิพิธภัณฑ์สถาน*. รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พจน์ ศรีบุญลือ, พัชรีย์ บุญศิริ, ชฎามาศ พินิจสุนทร และ เปรมใจ อารีจิตตานุสรณ์. (2555). *ตำราชีวเคมี*. พิมพ์ครั้งที่ 6. ขอนแก่น: ภาควิชาชีวเคมี คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระยาพิศณุประสาทเวช. (2450). *แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศุภการจำรูญถนนอัษฎางค์.

- พระอุปติสเถระ. (2557). *วิมุตติมรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2564). *ปรมาตถสภาวะธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- ภาณุ อัครยรรยง และ พระมหาวิโรจน์ คุตตวีโร. (2564). การศึกษาวิเคราะห์ชั้น 5 ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาตาม
 ทัศนะทางวิทยาศาสตร์. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 7(1), 107-122.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยงศักดิ์ ดันติปัญญ และ รวงทิพย์ ดันติปัญญ. (2561). ตำราพื้นฐานวิชาชีพการแพทย์แผนไทย เล่ม 1 *วิชาปรัชญาและ
 พื้นฐานการแพทย์แผนไทย*. สมุทรสาคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- ร่ำแพน พรเทพเกษมสันต์. (2556). *กายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยาของมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ศิล
 ปาบรรณาการ.
- วิชุดา ร่วมกระโทก, ยิ่งยง เทาประเสริฐ, กันยานุช เทาประเสริฐ และ ศิวพงษ์ ดันสุวรรณวงศ์. (2566). การศึกษาชีวิต
 ตามแนวคิดชั้น 5 ของพุทธศาสนา. บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติวิจัยรำไพพรรณี ครั้งที่
 17 ประจำปี 2566.
- ศิริวรรณ เกตุเพชร. (2566). การศึกษาและพัฒนาสาเหตุปัจจัยการเกิดโรคของการแพทย์แผนไทยที่ร่วมสมัย. *คุณ
 นิพนธ์ปริญาการแพทย์แผนไทยคุณวุฒิตต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*.
- ศุภกาญจน์ วิชาชาติ และ วัชรระ งามจิตรเจริญ. (2561). การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบกับความจริงทางวิทยาศาสตร์.
วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 25(2), 7-28.
- สายรัตน์ นกน้อย. (2565). ทิศทางการพัฒนาเวชศาสตร์ครอบครัวและการดูแลสุขภาพปฐมภูมิ ตอนที่ 1: เข้าใจที่มา
 ผ่านประวัติศาสตร์. *วารสารระบบบริการปฐมภูมิและเวชศาสตร์ครอบครัว*, 5(3), 146-162.
- สิริพันธุ์ จุลกรังคะ. (2555). *โภชนศาสตร์เบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวสิน พลนรัตน์. (2558). การศึกษาความเป็นมาของการนำพุทธศาสนามาใช้เป็นทฤษฎีการแพทย์พื้นบ้านของชนเผ่า
 ไทที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนบน. *วิทยานิพนธ์ปริญาการแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
 ราชภัฏเชียงราย*.
- สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. (2557). *ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลา
 ราช (วัดโพธิ์) เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.

Data Availability Statement: The raw data supporting the conclusions of this article will be made available by the authors, without undue reservation.

Conflicts of Interest: The authors declare that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Publisher's Note: All claims expressed in this article are solely those of the authors and do not necessarily represent those of their affiliated organizations, or those of the publisher, the editors and the reviewers. Any product that may be evaluated in this article, or claim that may be made by its manufacturer, is not guaranteed or endorsed by the publisher.

Copyright: © 2024 by the authors. This is a fully open-access article distributed under the terms of the Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).